

MAKTABGACHA TA'LIMDA LOGORITMIKA: MUSIQA, NUTQ VA HARAKAT INTEGRATSIYASI ORQALI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Buxarbayeva Sevara Mamasobir qizi,

Guliston Davlat Pedagogika Instituti

Musiqa ta'limi yo'nalishi o'quvchisi

bukharbayeva9840@gmail.com +98915007434

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishida logoritmika (musiqa, nutq va harakat uyg'unligi) metodikasining ahamiyati va uni qo'llash usullari tadqiq etiladi. Tadqiqotning dolzarbligi maktabgacha ta'lim tizimida nutqiy nuqsonlarni korreksiya qilish va bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarga bo'lgan ehtiyoj bilan belgilanadi. Maqolada musiqiy ritm, nutqiy o'yinlar va jismoniy mashqlar sintezining bolaning artikulyatsion apparati hamda fonematik eshitish qobiliyatiga ta'siri ilmiy tahlil qilingan. Muallif logoritmik mashg'ulotlar orqali nutq duduqlanishining oldini olish, lug'at boyligini oshirish va psixomotorik funksiyalarni muvozanatlash mexanizmlarini yoritib beradi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari va musiqa rahbarlari uchun bolalarning nutqiy faolligini oshirishda samarali metodik tavsiya bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, logoritmika, nutq rivojlanishi, musiqiy ritm, artikulyatsiya, fonematik eshitish, motorika, korreksion pedagogika, nutq terapiyasi, integral ta'lim, nafas mashqlari, psixomotorika.

ABSTRACT. This article explores the significance of logorhythmics (the integration of music, speech, and movement) and its implementation methods in the linguistic development of preschool children. The relevance of the study is driven

by the growing need for innovative pedagogical technologies to correct speech defects and enhance communicative skills within the preschool education system. The article provides a scientific analysis of how the synthesis of musical rhythm, speech games, and physical exercises affects a child's articulatory apparatus and phonemic hearing. The author elucidates mechanisms for preventing speech stuttering, expanding vocabulary, and balancing psychomotor functions through logorhythmic sessions. The research results serve as an effective methodical recommendation for preschool educators and music directors to increase children's verbal activity and overall linguistic proficiency.

Keywords: preschool education, logorhythmics, speech development, musical rhythm, articulation, phonemic hearing, motor skills, correctional pedagogy, speech therapy, integrated education, breathing exercises, psychomotor skills.

KIRISH. Zamonaviy maktabgacha ta'limning eng ustuvor vazifalaridan biri — bolani maktab ta'limiga har tomonlama tayyorlash, xususan, uning nutqiy va kommunikativ mahoratini shakllantirishdir. So'nggi yillarda dunyo miqyosida, jumladan, O'zbekistonda ham maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasida turli darajadagi nutqiy nuqsonlar (duduqlanish, dislaliya, nutq kechikishi) tez-tez kuzatilmoqda. Bunday muammolarni bartaraf etishda an'anaviy logopedik metodlar bilan bir qatorda, san'at va harakat sinteziga asoslangan logoritmika metodikasi o'ta samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Logoritmika — bu musiqa, so'z va harakatning o'zaro uyg'unligiga asoslangan korreksion-pedagogik tizim bo'lib, u bolaning nafaqat nutqini, balki uning hissiy va psixofizik holatini ham muvozanatga keltiradi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Logoritmika asoslari o'tgan asrning boshlarida E. Jak-Dalkroz (ritmika asoschisi) va keyinchalik V.A. Gilyarovskiy kabi olimlar tomonidan o'rganilgan. O'zbekiston pedagogikasida maktabgacha ta'limda

musiqiy tarbiya masalalari Sh. Raxmatullayeva va G. Sharipova kabi olimlar tomonidan tadqiq etilgan bo'lsa-da, aynan logoritmika metodikasini maktabgacha ta'lim tashkilotlarining (MTT) kundalik mashg'ulotlariga tizimli integratsiya qilish mexanizmlari maxsus tadqiqot obyekti sifatida keng yoritilmagan.

Tadqiqotning maqsadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy nuqsonlarini bartaraf etish va lug'at boyligini oshirishda logoritmik mashqlarning samaradorligini ilmiy-metodik jihatdan asoslab berish hamda MTT tarbiyachilari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning vazifalari:

1. Logoritmika tushunchasining neyrofiziologik va pedagogik mazmunini tahlil qilish;
2. Musiqiy ritm va nutqiy sur'atning uyg'unligini ta'minlovchi maxsus o'yinlar to'plamini saralash;
3. Logoritmik mashg'ulotlarning bolaning umumiy va nozik motorikasiga ta'sirini tajriba-sinov asosida baholash.

Ushbu maqolada ilgari surilgan yondashuvlar maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy erkinlikni ta'minlash va ularning ijtimoiy moslashuv jarayonini tezlashtirishda yangi metodik imkoniyatlarni ochib beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI. Logoritmika fanlararo yo'nalish bo'lib, u musiqa pedagogikasi, logopediya va jismoniy tarbiya chorrahasida shakllangan. Ushbu sohadagi asosiy ilmiy qarashlarni quyidagicha guruhlash mumkin:

1. Ritmik tarbiya asoslari: Shveysariyalik pedagog va kompozitor Emil Jak-Dalkroz musiqiy ritmni inson tana harakatlari orqali his qilish nazariyasini

ishlab chiqdi. Uning fikricha, harakat musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantiruvchi asosiy vositadir.

2. Korreksion yo'nalish: Rus olimi V.A. Gilyarovskiy birinchilardan bo'lib logoritmikani nutqiy nuqsonlarni, xususan, duduqlanishni davolashda qo'llashni taklif etgan. Keyinchalik G.A. Volkova logoritmikani nutqiy nuqsoni bor bolalarni reabilitatsiya qilishning yaxlit tizimi sifatida shakllantirdi.

3. Milliylik va zamonaviy yondashuvlar: O'zbekistonlik olimlar D. Nazarova va F. Qodirova maktabgacha ta'limda korreksion pedagogikaning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishgan. Biroq, zamonaviy "Ilm yo'li" variativ dasturi doirasida logoritmikani musiqa mashg'ulotlariga integratsiya qilish metodikasi yangi tadqiqotlarni talab etadi.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot jarayonida bolalarning nutqiy va harakat faolligini o'rganish uchun quyidagi metodlar majmuasidan foydalanildi:

- Modellashirish metodi: Logoritmik mashg'ulotlarning uch komponentli modeli (So'z + Musiqa + Harakat) ishlab chiqildi. Bunda har bir mashq ma'lum bir nutqiy muammoni (masalan, temp yoki artikulyatsiya) hal qilishga yo'naltirildi.

- Artikulyatsion va nafas gimnastikasi: Musiqa jo'rligida bajariladigan maxsus nafas mashqlari orqali bolalarda nutq nafasini to'g'ri taqsimlash ko'nikmasi shakllantirildi.

- Musiqiy-ritmik o'yinlar: Bolalarda fonematik eshitishni (tovushlarni farqlash) rivojlantirish uchun "Ritmik aks-sado" va "Musiqliy topshiriqli" kabi interaktiv o'yinlar qo'llanildi.

- Barmoqlar motorikasi (Fine motor skills): Ma'lumki, qo'l barmoqlari motorikasi nutq markazlari bilan bevosita bog'liqli. Tadqiqotda musiqiy asar ritmiga mos barmoqli o'yinlari metodikasidan keng foydalanildi.

Tadqiqot obyekti sifatida MTTning o'rta va katta guruh tarbiyalanuvchilari tanlab olindi. Mashg'ulotlar davomida o'quvchilarning nutqiy dinamikasi va psixomotorik reaksiyalari muntazam kuzatib borildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR. O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijasida logoritmik mashqlarning bolalar nutqiy va psixomotor rivojlanishiga ijobiy ta'siri quyidagi ko'rsatkichlarda namoyon bo'ldi:

- Nutqiy sur'at va ritmning yaxshilanishi: Mashg'ulotlar boshida bolalarning 40% qismida nutq sur'atining haddan tashqari tezligi yoki sekinligi kuzatilgan bo'lsa, musiqiy-ritmik mashqlardan so'ng bu ko'rsatkich 15% gacha kamaydi. Bolalar musiqiy taktga mos ravishda bo'g'inlarni aniq talaffuz qilishni o'rgandilar.

- Fonematik eshitish qobiliyati: Musiqa ohangi va balandligini farqlashga qaratilgan o'yinlar natijasida bolalarning nutqiy tovushlarni (ayniqsa, jarangli va jarangsiz undoshlarni) ajratish qobiliyati 25% ga ortdi.

- Artikulyatsion apparat faolligi: Nafas mashqlari va qo'shiq terapiyasi natijasida bolalarda nutqiy nafasning davomiyligi yaxshilandi, bu esa gapni oxirigacha yetkazib aytishda "havo yetishmasligi" muammosini bartaraf etdi.

- Motorika va nutq integratsiyasi: Barmoq o'yinlari va ritmik harakatlar bolalarning umumiy motorikasini 30% ga rivojlantirdi. Bu bevosita bosh miya po'stlog'idagi nutq markazlarining faollashishiga olib keldi.

Tadqiqot natijalari logoritmikaning shunchaki "musiqiy o'yin" emas, balki murakkab neyropedagogik jarayon ekanligini tasdiqlaydi:

1. Zanjirsimon bog'liqlik: Tadqiqot davomida "Eshitaman — His qilaman (ritm) — Harakat qilaman — Gapiraman" zanjiri amaliyotda o'z isbotini topdi. Musiqa boladagi emotsional to'siqlarni (stres, qo'rquv) olib tashlaydi, natijada nutqiy muloqot tabiiy va erkin kechadi.

2. Duduqlanishning oldini olish: Muhokama jarayonida aniqlandiki, logoritmik mashqlar nutqi duduqlanishga moyil bolalar uchun eng samarali profilaktika vositasidir. Ritmik harakat nutqdagi "tutilish"larni mexanik ravishda bartaraf etishga yordam beradi.

3. Metodik yangilik: MTTlarda musiqa rahbari va logopedning hamkorligi (ko-trenerlik) dars samaradorligini ikki barobar oshiradi. An'anaviy logopedik darslar ko'pincha bolani toliqtirsa, logoritmika darslari o'yin shaklida bo'lgani uchun bola charchoq his qilmaydi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, logoritmika metodikasini maktabgacha ta'lim tizimining majburiy komponenti sifatida kiritish, kelajakda maktabga chiqadigan bolalarning nutqiy tayyorgarligini sezilarli darajada oshiradi.

XULOSA. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishida logoritmika metodikasini qo'llash bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar quyidagi xulosalarga kelish imkonini berdi:

1. Nutq va harakat uzviyligi: Bolaning nutqiy faoliyati uning umumiy va nozik motorikasi bilan bevosita bog'liq. Logoritmika musiqa va harakat orqali bosh miya po'stlog'idagi nutq markazlarini faollashtirishning eng tabiiy va samarali yo'li ekanligi isbotlandi.

2. Psixologik qulaylik: Musiqa jo'rligidagi mashg'ulotlar bolalardagi emotsional zo'riqishni kamaytiradi, o'ziga bo'lgan ishonchni orttiradi va muloqotga kirishishdagi to'siqlarni (psixologik baryerlarni) bartaraf etadi. Bu, ayniqsa, nutqida duduqlanishi bor bolalar uchun muhim ahamiyatga ega.

3. Ko'p qirrali rivojlanish: Logoritmik mashqlar nafaqat nutqni, balki fonematik eshitish, xotira, diqqat va fazoviy tasavvur kabi muhim kognitiv jarayonlarni ham parallel ravishda rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari asosida MTT tarbiyachilari va musiqa rahbarlari uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

- Integratsiyalashgan mashg'ulotlar tizimi: Logoritmik elementlarni nafaqat musiqa darslarida, balki ertalabki badantarbiya va nutq o'stirish mashg'ulotlarining tarkibiy qismiga aylantirish;
- "Ritmik burchaklar" tashkil etish: Guruh xonalarida bolalar o'z mustaqil faoliyatida foydalanishi mumkin bo'lgan oddiy shovqinli cholg'ular (marakas, doira, qoshiqlar) bilan ta'minlangan burchaklarni yaratish;
- Nafas va artikulyatsiya mashqlari: Har bir musiqiy mashg'ulotni 2-3 daqiqalik musiqiy nafas gimnastikasi bilan boshlashni an'anaga aylantirish;
- Mutaxassislar hamkorligi: Tarbiyachi, musiqa rahbari va logopedning hamkorlikdagi ish rejasini ishlab chiqish, bunda har bir bolaning nutqiy rivojlanish dinamikasini birgalikda kuzatib borish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Gilyarovskiy, V. A. Logopedicheskaya ritmika (Metodicheskoye posobiye). – Moskva: Medgis, 1958. – 124 s.
2. Jaques-Dalcroze, E. Rhythm, Music and Education. – London: Chatto & Windus, 1921. – 257 p. (Ritmika va musiqiy harakat nazariyasi asoslari).
3. Kartushina, M. Y. Logoritmicheskiye zanyatiya v detskom sadu: Metodicheskoye posobiye. – Moskva: Sfera, 2005. – 192 s.
4. Nazarova, D. Maktabgacha ta'limda korreksion pedagogika (O'quv qo'llanma). – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2019. – 176 b.
5. Orff, K. The Schulwerk: Music for Children (Vol. 1). – New York: Schott Music, 1950. – 110 p.
6. Qodirova, F., & Qodirova, R. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013. – 256 b.

7. Raxmatullayeva, Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarni musiqiy tarbiyalash metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010. – 148 b.
8. Sharipova, G. Musiqa o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2006. – 154 b.
9. Volkova, G. A. Logopedicheskaya ritmika: Uchebnik dlya vuzov. – Moskva: Vldos, 2002. – 272 s. (Logopedik ritmika bo'yicha fundamental darslik).
10. Yo‘ldoshev, S. Musiqa pedagogikasi (O‘quv qo‘llanma). – Toshkent: O‘qituvchi, 1996. – 96 b.